

Отримано: 8 січня 2020 р.

Прорецензовано: 15 січня 2020 р.

Прийнято до друку: 15 січня 2020 р.

e-mail: ulikta@gmail.com

DOI: 10.25264/2415-7384-2020-10-46-49

Ульянова Т. Ю. Співвідношення показників конфліктності з широким спектром рис особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, січень 2020. № 10. С. 46–49.

УДК 159.9

Ульянова Тетяна Юріївна,*кандидат психологічних наук, викладач кафедри загальної та диференціальної психології
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОКАЗНИКІВ КОНФЛІКТНОСТІ З ШИРОКИМ СПЕКТРОМ РИС ОСОБИСТОСТІ

Теоретико-методологічний аналіз наукової літератури засвідчив, що існує багато інформації про властивості особистості, які належать до проявів конфліктності, а якості, тісно пов'язані з нею, містяться в чинниках особистості, які діагностує Фрайбурзький особистісний опитувальник. У статті наведено результати теоретично-емпіричного дослідження конфліктності та рис особистості широкого спектру. У якісній структурі конфліктності емпірично виявлено й описано емоційний, когнітивний, конативний компоненти, виокремлено типи конфліктності, що відрізняються поєднанням її показників. Проведено якісний аналіз, що дав змогу згрупувати досліджуваних за певною ознакою і вивчити індивідуально-психологічні особливості конфліктності як властивості особистості.

Ключові слова: *конфліктність, конфліктна особистість, індивідуально-психологічні особливості, особистість.*

Tetiana Ulianova,*PhD in Psychology, Lecturer of the Department of General and Differential Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky, Odessa*

CORRELATION OF CONFLICT INDICATORS WITH A WIDE RANGE OF PERSONALITY TRAITS

Theoretical and methodological analysis of scientific literature has shown that there is a great deal of information about the personality traits, which belong to manifestations of conflict and qualities closely related, and are contained in the factors of the personality, such as the Freiburg Personality Inventory (FPI). This article presents the results of the theoretical and empirical research on conflict and personality traits of a wide range of future psychologists. Psychological analysis of conflict proneness as a phenomenon has been proposed. Conflictness is interpreted as a personality trait that is characterized by such psychic activities, emotions, thoughts, messages, plans, attitudes, which spur them to conflict behavior, callous, and physical activity. Conflictness is a selective orientation of an individual towards behavior that corresponds to the conflict experiences, thoughts, intentions, and attitudes. From the standpoint of continually-hierarchical approach, in the qualitative structure of conflict, the following components were empirically identified and described: emotional, cognitive, and behavioral and the types of conflict differed by the combination of its indicators. The research used a complex of psychodiagnostic techniques to identify conflict predisposition indicators and demonstrate them: “Differential Diagnosis of Propensity to Conflict” (developed by Olha Sannikova and Tetiana Ulianova), “Personal Aggressiveness and Conflictness” (developed by Evgenii Iliin and Pavel Kovalev). There have been established interrelations between conflict proneness indices and personal qualities that follow its demonstrations: aggressiveness, neuroticism, unrestraint, weak self-control and self-regulation of the emotional sphere. A qualitative analysis was carried out, which allowed grouping the subjects according to a certain attribute and studying individual psychological peculiarities of conflict as personality properties.

Keywords: *conflictness, confliction personality, individual-psychological personality, personality.*

Постановка проблеми. Актуальність вивчення конфліктності особистості останнім часом набуває вагомого значення та стає потрібною як із об'єктивних, так і з суб'єктивних причин. Насамперед сьогодні в українському суспільстві внаслідок трансформацій у політичній галузі, стрімко мінливих умов соціально-економічного буття зростає непорозуміння, втрата безпечності, захищеності інтересів громадян, незадоволення, що призводить до вибуху напруженості та спалахів конфліктної поведінки. У зв'язку з цим з'являється потреба вивчати конфліктність як властивість особистості (схильність до конфліктної поведінки), її ресурси, що супроводжують прояви конфліктності та її індивідуально-психологічні особливості. Адже саме суспільні умови розвитку особистості (політичні, економічні, культурні та побутові, характер і зміст соціальних суперечок, ступінь активності, соціальної зрілості, психічний настрій, особистісні якості) формують середовище становлення й розвитку людини як соціального об'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження психологічних особливостей конфліктності особистості подано в роботах А. Я. Анцупова [1; 2], С. В. Баклановського [1], Є. М. Богданова [1; 3],

Н. В. Гришиної [1; 2], Н. І. Добіної [1;4;6], В. Г. Зазикіна [1; 3], М. М. Кашапова [1; 6], Б. В. Коваленко, М. В. Крогіус, М. І. Леонова, Г. В. Ложкіна, Л. А. Петровської, М. І. Пірен, Ю. П. Платонова [1; 11], В. П. Шейнова [2], М. Р. Хачатурової [13].

Мета статті – описати результати емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей осіб – майбутніх психологів із різними типами конфліктності.

Матеріали і методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, порівняння, узагальнення теоретичних підходів та емпіричних результатів у контексті предмета і завдань дослідження; *емпіричні* – опитування, спостереження, методики «Диференціальна діагностика конфліктності» (О. П. Саннікова, Т. Ю. Ульянова) [1; 11], «Особистісна агресивність і конфліктність» (Є. П. Ільїн, П. А. Ковальов) [1; 8; 12], «Фрайбурзький багатофакторний особистісний опитувальник» [1; 8; 12].

Виклад основного матеріалу. Проблему конфліктів і конфліктної поведінки впродовж багатьох років розробляли як українські, так і закордонні науковці. Питання про причини, які впливають на виникнення, запобігання та перебіг конфліктного протистояння, – одне з найбільш актуальних у теорії і практиці конфліктологічних знань. Варто зазначити, що конфлікт виникає в процесі взаємодії людини з навколишнім світом, отже, для цього потрібні як зовнішні, так і внутрішні умови. Вони й постають як детермінанти конфліктності.

Треба виокремити психологічні характеристики, якості, особливості особистості, які впливають на її схильність до конфліктної поведінки. Однак спочатку дамо визначення самому поняттю «схильність».

Схильність до конфліктної поведінки розуміють як низку психологічних характеристик, мотивів, переконань тощо, які проявляються в конфліктних взаємодіях суб'єкта.

У нашій роботі конфліктність (схильність до конфліктної поведінки) розглядаємо як властивість, для якої характерна така психічна активність особистості, такі емоції, думки, мислення, наміри, установки тощо, що спонукають її до конфліктної поведінки, зовнішньої, фізичної активності [1; 11].

У сучасній вітчизняній і світовій науковій літературі з конфліктології основними внутрішніми умовами, що впливають на поведінку конфліктної особистості, називають такі особистісні особливості, як агресивність, імпульсивність, нестриманість, слабкий самоконтроль і саморегуляція емоційної сфери, вибір насильницьких стратегій взаємодії, принциповість, прямолінійність, правдивість, наполегливість, егоцентризм, невихованість, авторитарність [7]; практичність, незалежність, рішучість, сміливість, фрустрованість, соціальна сміливість, активність, низькі значення оцінок інтелекту тощо [5].

У наукових дослідженнях наголошено на тому, що особа, схильна до конфліктної поведінки, має певні ознаки; її описано як людину, що поводить по-бойовому, задержувати, неврахувано, досить легко і швидко драгується. Такі люди запальні, збудливі, прямолінійні, здатні доводити справу до великого напруження, досить різкі в стосунках, із поривчастими рухами, силою; мають яскраву виразність емоційних переживань у поєднанні зі швидким виснаженням. Найчастіше у взаємодії з іншими конфліктні особи мають високий ступень самовпевненості та підозрливості. Вони презентують авторитаризм, домінування і низький рівень моральної нормативності. Поширена думка про емоційну реактивність і слабку емоційну стійкість, знижений самоконтроль і імпульсивність конфліктної особи. У конфліктній взаємодії така людина прагне насамперед до конкуренції, бо не розглядає можливості компромісу або співпраці [3].

У дослідженнях В. А. Згура, А. І. Шипілова, Ю. А. Канатаєва, С. Б. Дохолян доведено, що поведінка конфліктної людини має високий індекс агресивності. Індивіди з високим рівнем конфліктності мають виражену установку й досвід застосування насильницьких засобів для досягнення своїх цілей. З конфліктних зіткнень вони найчастіше намагаються виходити з допомогою фізичної чи вербальної агресії [2].

Завдяки науковим даним про конфліктність та її структуру, що розглянуто в роботах Н. В. Нижегородцевої, І. С. Почекаєвої, І. Н. Свириденко, Т. В. Черняєвої [1; 11], положень про якісні метахарактеристики індивідуальності О. П. Саннікової [9; 10], а також результати власних попередніх емпіричних досліджень у структурі цієї властивості дали нам змогу виокремити й описати певні параметри: емоційний, когнітивний, конативний, або поведінковий. Додатний полюс емоційного компонента (КЕМ+) свідчить про схильність особистості до яскравого, активного, бурхливого переживання емоцій різної якості. Від'ємний (КЕМ-) – про слабку або навіть повну відсутність переживання емоцій, що можуть бути спричинені конфліктом. Додатний полюс когнітивного складника (ККО+) вказує на наявність в особистості ворожих думок, мислеформ, негативних уявлень, що супроводжують конфлікт. Зворотній (ККО-) – на відсутність означених вище думкоформ та конфліктних мисленневих конструктів. Наявність додатного полюсу конативного компонента (КПО+) свідчить про схильність особистості до дій, що виявляються в словах, які зачіпають, в образливих погрозах, надмірній критиці, експресивних ворожих реакціях, неналежних, неадекватних діях стосовно іншої людини. Його протилежність (КПО-) висвітлює відсутність означених вище характеристик конфліктності.

Багато інформації про психологічні явища, які належать до порушеної теми, містять у фактори особистості FPI, а саме: невротичність, спонтанна агресивність, роздратованість, відсутність урівноваженості, реактивна агресивність, емоційна лабільність. Тому вивчення специфіки конфліктності в контексті

широкого спектру рис особистості, подане в цій факторній моделі, дасть змогу не тільки виявити закономірні зв'язки між означеними факторами й показниками схильності до конфліктної поведінки, а й описати індивідуально-психологічну специфіку конфліктності як властивості особистості майбутніх психологів.

Для дослідження конфліктності ми використовували оригінальну методику «ДИДІКО 1» – самооцінний варіант (О. П. Саннікова, Т. Ю. Ульянова) [1] і методику дослідження особистісної агресивності й конфліктності (Є. П. Ільїн, П. А. Ковальов) [8]. Для вивчення психологічних особливостей особистості, а також для складання індивідуально-психологічних портретів використано особистісний опитувальник FPI [8; 12].

Емпіричне дослідження проведено в три етапи на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»: 1) підготовчий; 2) діагностичний; 3) аналітико-інтерпретаційний. Вибір становили студенти соціально-гуманітарного факультету зі спеціальності «Психологія» в кількості 63 особи.

Відповідно до означеної мети аналіз здобутих у результаті діагностики емпіричних даних передбачав використання кількісних методів, а саме кореляційного аналізу, здійсненого за допомогою статистичної програми SPSS for Windows 17.0. Аналіз даних засвідчує, що утворені статистично достовірні додатні кореляційні зв'язки між показниками конфліктності за оригінальною методикою та показники за методикою «Особистісна агресивність і конфліктність» указують на те, що емоційні прояви конфліктності, які виявляються в неконтрольованому роздратуванні, у спалахах гніву, афективних сплесках тощо, і шкала «Запальність» мають близьке сутнісне значення. Показник когнітивного компонента конфліктності, що містить різноманітність ворожих, ненависних, сповнених недоброзичливості, образливих і обтяжливих думок про програш у конфліктному протистоянні, реакцій та дій з боку інших, бажання помститися, і шкала «Підозрілість» – думки про причетність опонента до чогось негативного, сумніви в його порядності, чесності, відданості, виявляє певну спорідненість у проявах цих показників. Щодо поведінкового складника конфліктності, то шкали «Безкомпромісність» і «Образливість» виявляються в прагненні людини завжди і словом, і справою довести свою правоту, у загостреному відчутті несправедливості, у неповазі до співрозмовника, що призводить до втручання в його висловлювання, відкритого вияву особистої антипатії до опонента і стає приводом до загострення міжособистісної взаємодії.

Проведений кореляційний аналіз дав підстави для якісного аналізу, який дозволяє групувати досліджуваних за певною ознакою і вивчати їх індивідуально-психологічні особливості. Виокремлено групи осіб із домінуванням певного якісного показника конфліктності: із домінуванням емоційного показника – група представників емоційного типу конфліктності (КЕ), 5 осіб; група представників когнітивного типу конфліктності – із домінуванням когнітивного показника (КК), 4 особи; група з поведінковим типом конфліктності (КП), 3 особи. Таку кількість осіб кожного типу конфліктності можна обґрунтувати тим, що конфліктність як властивість особистості визначають соціально небажаною, і в закладах вищої освіти такі особи маскуються або адаптуються під вимоги освітнього процесу.

Групу КЕ характеризує запальність, роздратованість, погана саморегуляція психічних станів. Ці особи високо тривожні, чутливі, вразливі, збудливі й легко виснажуються. Вони не терплять грубих слів, грубих людей і грубої роботи, що часто призводить до нездатності працювати. Представники цієї групи найчастіше нервові, депресивні, боязливі, невпевнені в собі. Вони відчують внутрішні сумніви та з труднощами знаходять вихід зі складних ситуацій, надмірно стурбовані власними переживаннями. Такі особи прагнуть задовольнити всі свої бажання відразу, діють імпульсивно й ірраціонально, необдуманно реагують, не замислюються про наслідки своїх вчинків. Мають достатній негативний досвід і однакові труднощі.

Представникам групи КК притаманна нездатність ухвалити рішення без коливань і невпевненості. Будь-яка діяльність для них важка, неприємна, відбувається з почуттям надмірного психічного напруження, швидко стомлює, викликає відчуття повного безсилля і виснаження, що легко може призвести до депресивного стану. Ці особи мають підвищену збудливість, виснаженість і стомлюваність. Особливе задоволення таким людям приносить демонстрація своєї влади, що змушує страждати близьких людей, вони часто поведуться як холодні, байдужі, злісні й жорстокі. Представники когнітивного типу конфліктності обстоюють свою думку досить егоцентрично, авторитарно, домінують.

Осіб із конативним типом конфліктності (гр. КП) характеризує нервозність, роздратованість, коли вони гостро переживають свій неуспіх із демонстрацією ворожості й конфліктної поведінки, ситуації з високим ступенем невизначеності переносять погано, розцінюючи їх як ті, що складно здолати – легко губляться, впадають у відчай; спонтанна агресивність, яка проявляється в поганому самоконтролі й імпульсивності, любов до чуттєвих насолод і задоволень, що пов'язано з недостатньою соціалізацією потягів, невмінням, небажанням стримувати, відтермінувати задоволення своїх бажань; реактивна агресивність – тяга до насолод і гострих відчуттів для них сильніша від усяких затримок і обмежень. У спілкуванні представники цієї групи скуті – воліють до вузького кола старих, перевірених друзів.

Вищезазначені властивості становлять повний психологічний портрет особистостей із яскраво вираженим емоційним, когнітивним і поведінковим компонентом конфліктності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене теоретичне й емпіричне дослідження дає можливість зробити висновок, що представників виокремлених типів можна охарактеризувати як конфліктних, однак особи з емоційним і поведінковим типами виявили більше виразних «конфліктних» рис, ніж представники когнітивного типу. Щодо факторної структури конфліктності особистості представників якісних типів, вона відображає психологічну сутність панівного прояву конфліктності, властивого кожному з них.

Перспективами цієї проблеми є створення програми, націленої як на супровід, корекцію поведінки осіб, які виявляють схильність до конфліктної поведінки в процесі міжособистісної взаємодії, спілкування тощо, так і на розвиток саморегуляції конфліктності.

Наприкінці варто зауважити, що апробований у статті комплекс методик на виявлення схильності особистості до конфліктної поведінки можна використати в практичній роботі з конфліктами. Матеріал дослідження може допомогти сформулювати рекомендації щодо запобігання конфліктам, які ляжуть в основу соціально-психологічного тренінгу.

Література

1. А. с. Психодіагностика конфліктності: Процедура «Експрес-діагностика показників конфліктності (ЕДІ-КО)»; Методика «Експрес-діагностика суб'єктивного ставлення до конфлікту» (ЕДІСС); Методика «Диференціальна діагностика конфліктності (ДИДІКО 1 – самооцінний варіант; ДИДІКО 2 – експертний варіант)». О. П. Саннікова, Т. Ю. Ульянова. Заявка № 64586 від 14.12.2015; реєстрац. № 64061 від 12.02.2016. 86 с.
2. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: учебник для вузов. 3-е изд. СПб: Питер, 2007. 496 с
3. Богданов Е. Н., Зазыкин В. Г. Психология личности в конфликте. СПб.: Питер, 2004. 224 с.
4. Добина Н. И. Психологическая структура конфликтности студентов с различным социометрическим статусом: дис. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук: спец. 19.00.01. Ярославль, 2011. 190 с.
5. Зайцева Е. В. Психологические условия и факторы снижения конфликтности личности в системе «руководитель – подчиненный»: автореф. ... канд. психол. наук: 19.00.13 «Психология развития». Москва, 1998. 18 с.
6. Кашапов М. М., Добина Н. И. Психологическая структура конфликтности студентов с разным социометрическим статусом. *Вестник Ярославского государственного университета им. П. Г. Демидова. Серия: Гуманитарные науки.* 2011. № 1. С. 98–103.
7. Социальная психология личности в вопросах и ответах / под ред. В. А. Лабунской. Москва, 1999. 395 с.
8. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / В. Д. Балин, В. К. Гайда, В. К. Гербачевский и др.; под общ. ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. 2-е изд., доп. и перераб. СПб.: Питер, 2003. 560 с.
9. Санникова О. П. Феноменология личности: избранные психологические труды. Одесса: СМІЛ, 2003. 256 с.
10. Санникова О. П. Формально-динамические и качественные метакarakterистики индивидуальности. *Наука і освіта.* 2007. № 6–7. С. 30–32.
11. Ульянова Т. Ю., Саннікова О. П. Результаты апробации методики «Диференціальна діагностика конфліктності» (ДИДІКО). *Наука і освіта.* Одеса. 2016. № 2–3. С. 61–67.
12. Фетискин Н. П. Диагностика социально-психологической адаптации (К. Роджерс, Р. Даймонд). *Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп.* Москва: Изд-во Института психотерапии, 2002. С. 193–197.
13. Хачатурова М. Р. Проявление склонности личности к конфликтному поведению. *Психология сегодня: теория, образование и практика / под ред. А. Л. Журавлева, Е. А. Сергиенко, А. В. Карпова.* Москва: Институт психологии РАН, 2009. С. 642–647.